

Med regnbuen som våpen

Fragmenter av norsk homohistorie gjennom 50 år

Karen-Christine Friele

På en tid da dødsstraff og korporlig avstraffelse var i ferd med å forsvinne i Danmark og Sverige, slo de igjennom for fullt i Norge. Den 15. april 1687 forelå den hittil mest barbariske lov, *Christian Vs Lov*, som trådte i kraft i Norge og på Færøyene i september 1688. Straffelovkapitlene var ordnet nøyaktig etter de ti bud, og i pakt med Justinians forordninger ble religiøse interesser beskyttet gjennom verdslige lovbestemmelser, så som: «Omgængelse som er imod Naturen straffis med Baal og Brand».

Femti år etter at Frankrike hadde ekskludert Bibelen som basis for verdslig lovgivning, gikk Norge inn for en viss humanisering av loven om «omgængelse som er imod Naturen». I august 1842 fikk Norge et samlet regelsystem for forbrytelse og straff. Mannlig homoseksualitet ble nå vedtatt straffet etter den nye Kriminallovens kap.II, §5, pkt.e: «Strafarbeide i femte Grad paa seks Maaneder eller derover indtil tre Aar».

I praksis hadde det vært umulig å drepe alle som var blitt funnet skyldige i homoseksuell omgang. Sett med lovgivers øyne var den nye Kriminalloven sånn sett et viktig skritt i riktig retning, da rettsapparatet i fremtiden ville ha en bestemmelse som det var mulig å håndheve. All humanisme og opplysning til tross, det dominerende prinsippet når det gjaldt mannlig homoseksualitet var som før: Synd skal sones, unaturlige handlinger skal gjengjeldes.

Professor *Bernhard Getz* hadde markert seg som en virkelig nytenker på strafferektens område, da han mot slutten av hundreåret ble utnevnt til Straffelovskommisjonens formann. Om professor Getz er å si at han gjorde et banebrytende arbeid, også sett med internasjonale øyne. I 1889 la han frem et forslag om at bestemmelsen «Omgængelse som er imod Naturen» burde oppheves. I sitt «Udkast til forskjellige kapitler i Straffelovens specielle Del» skrev han om mannlig homoseksualitet i kap.X blandt annet: «En Fremdragelse for Lyset gjennom Paatale og den derved opstaaede Forargelse, er et større Onde end selve Forbrydelsen.»

Justiskomiteen i Stortinget gikk imot Getz forslag om i prinsippet å gjøre

homoseksuell omgang mellom menn straffri. For ytterligere å understreke det forbryterske i sex mellom menn, gikk sogar Odelstinget mange skritt tilbake da saken ble behandlet den 6.juni 1889, idet den nye straffebestemmelsen (§21) ble koplet *sammen* med seksuell omgang med dyr:

Finder legemlig Omgængelse Sted mellem Personer af Mandkjøn, straffes de skyldige med Strafarbeide i femte Grad eller Fængsel. Med samme Straf ansees den, der har legemlig Omgængelse med Dyr.

Forbildet for sammenknytningen var 3.Mos 18,22-23: «Du skal ikke ligge med en mann som en ligger med en kvinne. Det er en styggedom. Du skal aldri ha omgang med dyr for da blir du uren...»

Utviklingen i Norge i første halvpart av det 20.århundre gikk med rasende fart. Dette gjaldt forholdet mellom kjønnene, klesdrakt, ernæring, fornøyelser og helseforhold, for bare å nevne noe. *Sedelighet* var selve ledebegrepet ved inngangen til året 1900. Arbeidsledighet og sosialisme fremsto som langt mindre truende sett med borgerskapets øyne, sammenlignet med usedelighet. I Norge hadde man nå fått to skarpt adskilte kristen-fløyer – en strikt bekjennelsestro og konservativ fløy, som ble dominert av legmannsbevegelsen, og en mer liberal, representert av akademisk og vitenskapelig skolerte teologer. Tørnet man ikke sammen over læren om jomfrufødsel og Kristi legemlige oppstandelse, ja, så sloss kirke, legmannsbevegelse og besteborgerskap sammen mot seksualitetens nedbrytende krefter.

13.desember 1900 fremmet justisdepartementet forslag til ny lov mot homoseksuell adferd. I midten av oktober året etter, sluttet Stortingets justiskomitè seg til departementets forslag (§213) som, delvis i strid med Getz-kommisjonens innstilling, ble foreslått å lyde:

Finder utugtig omgængelse sted mellem personer av mandkjøn, straffes de, der heri gjør sig skyldige eller som medvirker dertil med fængsel indtil 1 aar. Med samme straf ansees den, som har utugtig omgængelse med dyr eller som medvirker dertil. Paatale finder alene sted naar det paakræves av almene hensyn.

Et enstemmig Odelsting vedtok forslaget den 14.januar 1902. Behandlingen i Lagtinget en måned senere vakte spesiell oppsikt, ettersom spørsmålet som dominerte debatten fremfor noe annet var om også «*kjønslig omgængelse mellem kvinder*» burde rammes av den nye loven:

«Denne utugtige omgængelse finder ligesaa hyppig sted, om ikke hyppigere, mellem kvinder, og den er da ikke mindre forargelig», påpekte representanten *Graarud* og forlangte uttrykket «mandkjøn» erstattet med «*samme kjønn*». Da brast det for justisminister *Quam*:

Skal vi mandfolk her tage os til at indføre en ny straffebestemmelse om et forhold, som jo aldeles ikke passer til dette? Legemlig omgængelse, kjønslig omgængelse mellem to kvinder, har man hørt noget sådant? *Det hører jo til de umulige ting.*¹

Et seksualfiendtlig samfunn

Med 1920-årene begynte nåtiden – hurtigkjørende biler, fly og den funksjonalistiske arkitektur. Balansen mellom kvinne og mann var blitt forrykket, først og fremst som følge av verdenskrigen, men kvinneoverskuddet i Norge ble ikke lagt særlig merke til, skrev pressen, «fordi de fleste unge piker nå tar etter guttenes utseende.» Med utsikten til selvstendig, lønnet arbeid fulgte oppbrudd fra familiens skjød, og avsted bar det til hybelen med grammodfonen i bagasjen.

Forutsetningen for åndelig og legemlig sunnhet var et fornuftig seksualliv, hevdet de unge norske kvinnene. De kvitter seg med korsettet, og trakk i stedet på seg hofteholder og brystholder for å stramme inn brystene. Midjen forsvant, og beltet fikk plass under hofteene. Øyenbrynene ble plukket og trukket opp med farge, og munnen lyste i oransje. Den gamle norske livsoppfatningen, som så på kroppens funksjoner som skamløse og motbydelige, trivdes imidlertid i beste velgående hos flertallet av borgerskapet.

Den mest avgjørende snuoperasjon i den sex-moralske innstilling som har funnet sted i norsk historie begynte nettopp i 1920-årene og fortsatte i 1930-årene. Skiftet var voldsommere enn samfunnet kunne bære og det vokste frem sterke motreaksjoner, som skulle komme til å forsinke den seksuelle frigjøring i Norge i førti år fremover. Her skal bare nevnes Nobelprisvinner i litteratur, *Sigrid Undsets* angrep på kvinners rett til å bestemme over egen kropp, i artikkelen «Ingen likhet mellom mann og kvinne» (*Tidens Tegn* 29.3.1919) og teologi-professor *Ole Hallesbys* publikasjon «Den kristelige sedelære» (1928).

Under parolen «En skitten strøm flyter utover landet» startet *Fredrik Ramm*, i september 1931, en kampanje i avisen *Morgenbladet* mot «de farlige bøkene». Fra prekestoler, folkemøter og kristelige lagsmøter ble det sendt ut bannbuller mot *Rolf Stenersens* debutroman «God natt da du» (Gyldendal, 1931), som blant annet omhandlet seksuelle fantasier, masturbasjon, analsex og homoseksualitet, og mot *Karoline Espeseths* debutbok «Sår som ennu blør». Espeseths bok bygget på forfatterens egne inntrykk fra Tyskland, og handler om kjærlighet og sadisme skapt av krigens redsler. Sloss man ikke for og imot helvete og alkohol, kjempet man for og imot seksuell frigjøring.

Lege *Karl Evang*, helsedirektør fra 1938 til 1972, var trettiårenes fremste norske seksualopplyser. Evang hadde fungert som informant og skriftefar i seksualspørsmål i mange år, da han i 1932 startet *Populært Tidsskrift for seksuell Opplysning*. Onani-bandasje, pollusjon-stoppe-klemme (en metallring med skarpe pigger) og elektriske belter, «mirakelmidler mot sæduttømming, homoseksualitet og sinnssykdom»² var fortsatt å få kjøpt, da Evang startet sitt

banebrytende arbeid. I *Populært Tidsskrift*, årgang 1934, skrev han blant annet: «Kanskje av størst virkning er her samvittighetsløse og profitthungrige kvaksalveres stadig suggerende annonser i dagspresse, ukeblad osv.»

Straffebudet mot mannlig homoseksualitet hadde stått uendret i nærmere førti år da Tyskland overfalt Norge 9.april 1940. På den tid fantes det ingen homoorganisasjon og derfor heller ingen navnelister. Når norske homser og lesber unngikk å havne i klørne på okkupasjonsmakten fordi de var homoseksuelle, hadde dette imidlertid også en annen årsak. Det tyske straffebudet mot homoseksualitet, (§175), kom ikke til anvendelse mot norske, bare tyske borgere bosatt i Norge. I sedelighetssaker som gjaldt norske kvinner og menn, ble tiltale reist etter den norske straffebestemmelse om «forbrytelser mot sedeligheten» og sakene behandlet ved norsk rettsinstans i Norge.

På sedelighetstoppen

Omgitt av en knugende atmosfære av synd, straff, sykdom og skam tok 1940-årene slutt, for øvrig det siste tiår i Norge med såkalt «uskyldig ungdom». Vi hadde vunnet friheten, men forhåpningene om aksept for homoseksuelle ble til store skuffelser. Homser og lesber hadde forestilt seg at når bare det nazistiske barbariet tok slutt, ville homoseksualitet komme på dagsordenen. Det gjorde den ikke.

Ikke før var verdenskrigen slutt, så skaffet Vesten seg to nye fiender, kommunister og homoseksuelle. I mange år fremover skulle kommunisme og homoseksualitet fungere som to sider av samme sak. I Norge var til å begynne med denne sammenkoblingen vanskeligere enn i endel andre land. Norske kommunister var synlige, og nøy i de første etterkrigsårene en viss aktelse. (*Kirsten Hansteen*, NKP, ble første kvinnelige statsråd, i *Einar Gerhardsens* samlingsregjering 25.6.-5.11.45). Beskyldningene mot homoseksuelle derimot, spredte seg som ild i tørt gress:

Det er derfor ikke å undres over at de homoseksuelle langt hyppigere enn de heteroseksuelle frembyr også andre psykiske anomalier, særlig da neuroser og karaktereieendommeligheter, men også alkoholisme, narkomani og sinnssykdom. Det ligger i homoseksualitetens vesen en viss ekspansjonstrang slik at de fleste homoseksuelle vil føle tilfredsstillelse ved å vite at de har tallrike feller.³

Etterkrigstidens Norge hørte til de land som var preget av en sterk nasjonal konformitetsideologi. Ensretting var en dyd. Politiske, økonomiske og religiøse hensyn tilsa at selv det aller mest personlige ble overlatt til staten. Som i alle kriger hadde Gud vært innblandet også i annen verdenskrig. Vestmaktens seier var Guds egen påminnelse om at også amerikansk kjønnsdynamikk var den mest høyverdige, og dermed best for Norge. I kjølvannet av norsk medlemskap i

Atlanterhavspakten fulgte militaristiske idealer – maskulinitet, disiplin og styrke, kyskhed, sedelighet og kristne verdier. Hollywood forherliget amerikanske dyder og eksporterte dem til et krigsherjet og kulturhungrig Norge. I hvilken grad disse forandret oss er ikke godt å si, kanskje de bare bekreftet de fordommer og den kjønnsrolle-tenkning vi alt var gjennomsyret av.

Allikevel, norske homser og lesber så rimelig optimistisk på fremtiden. *Albert Kinseys* bøker «Den amerikanske manns seksuelle adferd» og «Den amerikanske kvinnes seksuelle adferd», som kom i norsk oversettelse tidlig i 50-årene, ble suksesser. All litteratur som fulgte i Kinseys fotspor ga større seksualkunnskap, men dessverre også økt homo-frykt.

Norge lå i 1950 på sedelighetstoppen i Skandinavia. Da filmen «Smygende gift», som omhandlet kjønns sykdommer, ble vist i Arendal i januar 1950 «besvimte 6 herrer under visningen», og særskilte forestillinger for kvinner ble satt under beskyttelse av Røde Kors.⁴ Skolestyrer over hele landet forkastet «Normalplanens» krav om forplantningslære i grunnskolen – plansjene kunne virke seksuelt opphissende. Skulle forplantningslære inn i norsk skole, tilkom det presten å se til at undervisningen foregikk i kristen ånd, og ikke ble annektert av lærere som lovpriste et ukristelig seksual- og moralsyn. Som om dette ikke var nok, krevdes det forbud mot tango og sakte vals på skolefester, og mot at unge piker opptredte i stramtsittende, utfordrende genser.

Homoseksuelle var nå en foraktet utgruppe under oppsyn av politiet. Den ene dagen skrev avisen *Dagbladet* om «14 svenske homoseksuelle (som) hadde omgang med mindreårige og invalide»,⁵ den neste om «voldsom økning i homoseksuelle forbrytelser i København».⁶ Folkeflyttingen til Oslo de første årene etter krigen hadde skapt en homoseksuell subkultur. «Jungeltelegrafen» formidlet kontakt mellom folk og opplyste om treffsteder i Oslo.⁷

Det Norske Forbundet av 1948

Det Norske Forbundet av 1948 (DNF'48) ble stiftet 20.mai 1950, som en underavdeling av *Forbundet af 48* i Danmark.⁸ Et lite utdrag av «Erklæringen», som søkere om medlemskap måtte underskrive, forteller mye om det pinefulle samfunnsklimaet:

Jeg lover ubetinget taushet om andre medlemmers personlige forhold....Denne taushetsplikt lover jeg også, på æresord, å ville opprettholde, såfremt jeg eventuelt senere uttrer av Forbundet. Jeg lover kun å ville anbefale til opptagelse, hvem jeg kjenner som agtverdige og troverdige samfunnsborgere.⁹

Tross at *Dagbladet* underrettet sine lesere om at «det nå fins en organisasjon for homoseksuelle med 100 medlemmer», gikk det et drøyt år før nyheten for alvor sank inn i en fiendtligsinnnet opinion. Politimester i Oslo, *Kristian Welhaven*,

alarmerte riksadvokat *Andreas Aulie*, som harmfullt konstaterte at en forening for homoseksuelle kvinner og menn «i sin konsekvens vil føre til overtredelser av straffelovens §213. Formålet med en slik forening må derfor ansees forkastelig etter norsk rettsoppfatning».¹⁰ Den kristne avisen *Vårt Land* advarte mot en «voldsom økning i tallet på homoseksuelle i Oslo. Dannelsen av Forbundet har bare økt problemene for disse menneskene, idet Forbundet henleder oppmerksomheten på slumrende anlegg».¹¹

I november 1951 kunne man lese utdrag i avisene av Forbundets introduksjonsbrosjyre *Hva vi vil*. Avisen *Tiden* presenterte brosjyren under overskriften «Gjør krav på å bli godtatt som det tredje kjønn».¹² Overlege *Ørnulf Ødegaard*, påtroppende medlem av Justisdepartementets rådgivende organ «Straffelovrådet», henvendte seg til «Kontoret for Psykiatri», da han fant brosjyren både «aggressiv i form og uetterrettelig i innhold»:

(Man er) forpliktet til å drøfte muligheten av samfunnsskadelige faktorer, spesielt mulig påvirkning av andre mindre manifest homoseksuelle individer. I mange kretser vil en nok også møte sterk motstand mot å la perverse individer få anledning til å organisere seg....¹³

ARBEIDERAVISA 28/12-51

Ark. Av. 28/12-51

Norske homo-
seksuelle danner
forbund

De homoseksuelle har nå dannet et norsk forbund av det norske arbeiderparti som er blitt kalt «Forbundet av 1948». Forbundet ble stiftet 20. mai 1950. Forbundet har som mål å gjøre det lettere for homoseksuelle å leve sammen og å hjelpe dem som har problemer med å finne seg selv. Forbundet vil også gjøre det lettere for homoseksuelle å finne seg selv og å hjelpe dem som har problemer med å finne seg selv. Forbundet vil også gjøre det lettere for homoseksuelle å finne seg selv og å hjelpe dem som har problemer med å finne seg selv.

20.5.50
INTRODUKSJONS-BROSJYRE

HVA VI VIL

DEN NORSKE SEKSJON av den norske arbeiderparti som er blitt kalt «Forbundet av 1948» har som mål å gjøre det lettere for homoseksuelle å leve sammen og å hjelpe dem som har problemer med å finne seg selv. Forbundet vil også gjøre det lettere for homoseksuelle å finne seg selv og å hjelpe dem som har problemer med å finne seg selv.

HVA VI MENER

HOMOSEKSUALITET ER IKKE
— ER FORBUDT — Det kan ikke
for å gjøre at homoseksuelle som
skal leve sammen og å hjelpe dem
som har problemer med å finne seg selv.
La oss få dem som vi trenger i vår egen krets
med loven og fordommen!

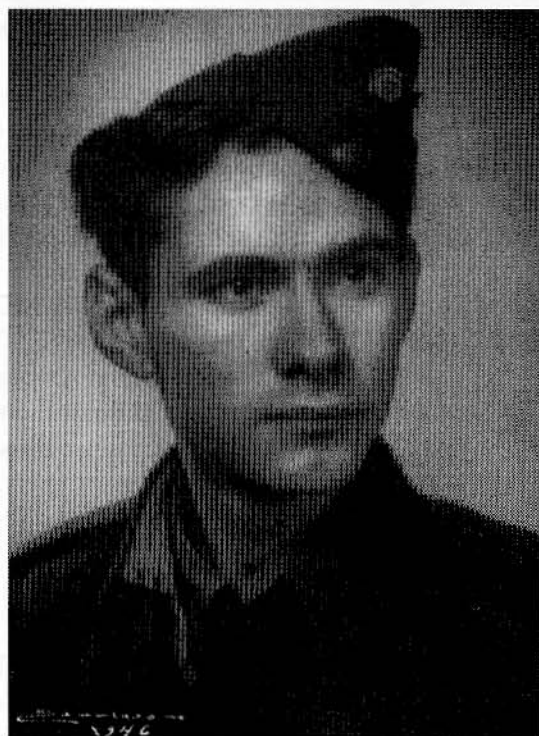
Tidige klipp om det norske forbundet

Ødegaard ville vite om helsedirektøren ville gripe til «noen forføyninger i denne anledning», noe Karl Evang svarte benektende på: «Det er påtalemyndighetenes sak å ta standpunkt til om den (brosjyren) strider mot straffeloven. Det er trykkefrihet i landet, og vi har ingen sensur-myndighet.»¹⁴

Løsrivelsen fra det danske Forbundet af 1948 skjedde 29. november 1952. Det selvstendige Det Norske Forbundet av 1948 startet opp med 65 medlemmer (hovedsaklig menn) og en startkapital på ett tusen kroner.

Folkemeningen krevde stor aktsomhet. «Vi er tvunget til å arbeide anonymt og i det skjulte for ikke å ødelegge vår egen tilværelse.[...] Vi er som viltet som må skjule seg for jakthundene», het det i introduksjons-brosjyren. I opposisjon til teoriene om «forføring» og «sykdom» fremhevet Forbundet den *ekte* homoseksualitet i motsetning til den *uekte*: «Den situasjonsbetingede og uekte homoseksualitet er et forbigående fenomen, den ekte varer livet ut.»¹⁵

For å forstå denne lavmælte tone må man simpelthen ha opplevd forakten som omga homser og lesber for femti år siden. Å få klistret på seg etiketten «homoseksuell», utløste ikke bare diagnosen «psykopat», også «kriminell» var et mye brukt utnavn. Medisinere og teologer formet ikke bare forståelsesrammen,

Rolf Lövs år 1946. Fyra år senere blev han vald till den første ordföranden i DNF-48.

de dannet også offentlighetens og homoseksuelles egen holdning til homoseksualitet. «Norges Landsforening for Mentalhygiene» f.eks., presiserte at:

DNF'48 er en forening som må betraktes som unormal og mentalhygienisk usunn. [...] Mentalhygienisk forening kan ikke hjelpe folk som fortsatt vil være syke, som skiller seg ut fra samfunnet som en egen gruppe og vil leve et unormalt liv.¹⁶

Den enkelte forsvarte seg mot beskyldningene gjennom å gjøre seg *usynlig* og gjennom planmessig *fortillelse*, *fortielse* og *fornektelse*.

I 1953 unngikk organisasjonen undergangen, så vidt det var. Straffelovrådets medisinske ekspert, Ørnulf Ødegaard, foreslo en generell avkriminalisering, men til gjengjeld en 18 års homoseksuell lavaldersgrense – i særlige tilfeller 21 år. Forslagsstillerne ville ha forbud mot «*propaganda for homoseksuelle foreninger overfor personer under 21 år*»¹⁷

Et forbud mot såkalt «propaganda» for homoseksualitet, ville i realiteten ha betydd *ytrings- og organisasjonsforbud*. Takket være høyesterettsadvokat *Johan B. Hjorts* overbevisende prosedyre på Forbundets vegne, samt sterk støtte fra medisinske og juridiske tungvektene i inn- og utland, avsto regjeringen fra å fremme dette forslaget i Stortinget.¹⁸ Det endatil justisminister *Kai Knudsen* mente at det var gode grunner til å fastholde at «de perverterte utslag av seksualdriften man her står overfor, bør motarbeides også ved lovgivningens hjelp, i den utstrekning det kan antas at den i så måte kan øve noen innflytelse.»¹⁹

Samfunnsfare av verdensdimensjoner

Midt i debatten om en viss liberalisering av §213 ga biskop i Nidaros (Trøndelag) *Arne Fjellbu*, et forvarsel om en forestående kirkelig mobilisering mot forslagene til oppdatering av straffebestemmelsene:

Selvfølgelig er de syke, og må behandles som syke. [...] Noen særlig motstand fra de homoseksuelles side behøver vi ikke å frykte. De faller heller sammen i nervøsitet straks de får se presten. Deres underjordiske tilværelse gjør dem ikke nettopp til tapre helter.²⁰

Høsten 1954 fulgte bannbullen fra Bispemøtet, med blant annet følgende krav til regjering og Storting:

En må være merksam på at vi her står overfor en samfunnsfare av verdensdimensjoner. [...] Den nåværende §213 må bli stående, men gjøres gjeldende for *begge* kjønn og med innføring av skjerpet straff for forgåelse mot ungdom under 21 år.²¹

I mai 1955 ble arbeidet med §213 lagt på is i påvente av «ytterligere utredninger». I august 1957 utkom den britiske *Wolfenden*-rapporten, som gikk inn for avkriminalisering av homoseksualitet,²² og samme år stiftet kjente britiske kvinner og menn organisasjonen «Homosexual Law Reform» (Albany Trust), en organisasjon DNF'48 skulle få stor nytte av i arbeidet med å få opphevet §213.²³

Bøkene «Hvorfor er de sådan?», (Hans Reizels Forlag, København, 1951), og «Homosexuality and the Western Christian Tradition», (Longmans, Green & Comp., 1955), av h.h.v. *Jarl Wagner Smitt* og *Derreck S. Bailey*, oppmuntret til nye fremstøt – det gjorde også boka «Vi som føler annerledes» av *Finn Grodal*, (Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1957), en beretning om mannlig homoseksualitet i historisk perspektiv, og en tidsaktuell beskrivelse av homoseksuelle menns levekår og egenoppfatning. For øvrig skrev en av datidens mest kjente norske psykiatere, *Jan Greve*, i *Dagbladet* at når Grodal ikke turde stå åpent frem, ja, så var grunnen ene og alene at han var syk!

Opp alle jordens homoseksuelle

Midt i 1960-årene forsøkte DNF'48 seg på noe som kanskje kunne ligne et opprør. Den norske kirke, for hvem homoseksuelle bare var snille og lydige hvis vi *ikke* var medlemmer av Forbundet, *ikke* kjente andre homoseksuelle, skjulte oss og levde i sølibat var, sammen med lovgivere og medisinske forståelsepåere, homser og lesbers fremste fiender.

Kampen mot §213, og årsaks- og helbredelses-teorier, ble trappet opp. Da aversjonsterapien slo igjennom for fullt i Norge i begynnelsen av 1970-årene, hadde Forbundet allerede gjort seg sin egen mening om hva «helbredelse» *egentlig* handlet om – nemlig moral. Med få unntak våget ikke norske psykiatere og psykologer å gå til roten av ondet – samfunnets *fordommer* og *frykt*. Hadde de gjort det, ville homser og lesber ha innsett at homoseksuell lengsel, lyst, kjærlighet og begjær *ikke* dreide seg om en personlig nevrose.

Likhet for loven

Høsten 1970 utga DNF'48 debattboka «§213 – Onde eller nødvendighet?», skrevet av norske og utenlandske jurister, teologer og psykiatere.²⁴ Boka ble sendt regjering og Storting, jurister og biskoper, psykologer og psykiatere, politiske partier og fagorganisasjoner, media og enkeltpersoner. En av forfatterne, psykolog *Arnold Havelin*, hadde i 1968 offentliggjort deler av en større undersøkelse, «Familiestruktur, familierelasjon og homofili», som da pågikk ved «Institutt for samfunnsforskning». Artikkelen «Almenhetens holdninger til homofile og homoseksualitet», som utkom i særtrykk på Universitetsforlaget s.å., belyste enkelte aspekter av homoseksualitet som fenomen og homoseksuelles livssituasjon i Norge:

Man er stort sett villig til å akseptere den homofile som medborger og synes ikke at homoseksuelle forhold mellom voksne bør være straffbare, under forutsetning av at den homofile i sitt privatliv *opptrer som om vedkommende er heterofil og ikke omtaler sin legning eller har noe seksualliv*.

70 % av dem som var omfattet av undersøkelsen (831 kvinner/811 menn) mente at «homofile bør bekjempe sin tilbøyelighet».

Oppunder jul 1970 meldte *Arne Kielland* (AP, senere SV) en interpellasjon til justisminister *Egil Endresen* (H), med spørsmål om §213 ville bli foreslått opphevet. Hadde ikke EF-kampen brutt ut, var nok utviklingen blitt reversert. Den borgerlige *Per Borten*-regjeringen, (H, V, KrF og SP), gikk imidlertid i oppløsning heldigvis, og Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten. Etter solid lobbyvirksomhet og med god drahjelp fra medspillere i Stortinget, fjernet regjeringen *Trygve Bratteli* §213 i april 1972.

Homopolitiske stridigheter

I februar 1973 samlet Bergen-avdelingen av *Arbeidernes Kommunistparti, AKP m-l* sine homoseksuelle medlemmer og deres sympatisører til en konferanse om hvordan marxist-leninister skulle stille seg til Forbundet. I program og vedtekter fra partiets landsmøte samme måned og år heter det blandt annet:

Medlemene i AKP(m-l) har plikt til å delta i masseorganisasjoner for å stri truge for dei langsiktige og kortsiktige interessene folket har.[...] Partimedlemer deltar og i andre organisasjonar enn...²⁵

Partimedlemer som arbeider i andre organisasjonar er underordna den demokratiske sentralismen i partiet. Der fleire partimedlemer er med saman, skal dei samordna arbeidet sitt og te seg eins og samla uttetter.²⁶

«Rådslagningen (i Bergen) hadde samlende virkning, ved at den fikk endel progressive til å gå inn i DNF'48», heter det i «*Oppsummering av homofile marxist-leninisters og AKP(m-l)s virksomhet i homokampen 1973-1979, med utgangspunkt i virksomheten i Oslo.*»²⁷

Underlagt og styrt av partiets Sentralkomite dannet homoseksuelle medlemmer av AKP m-l, Rød Ungdom og Norges Kommunistiske Studentforbund, en marxistisk-leninistisk fraksjon i Forbundet. Fraksjonen hevdet at homokamp *ikke* gjaldt frigjøring av homoseksualiteten, men eksklusivt opphør av diskriminering «og andre utslag av undertrykkinga».

27.juni 1973 gikk homo-Norges første «Gay Liberation»-markering av stabelen på Universitetsplassen i Oslo, og i september debuterte lektor *Gerd Brantenberg* med boka «Opp alle jordens homofile». Etter år med stridigheter ble det arrangert «Kvinneskildring» i Forbundet for aller første gang, den 19.oktober.

Motsetningene mellom lesbiske feminister og marxist-leninister av begge kjønn førte i januar 1974 til dannelsen av *Kvinnegruppa*, og i 1975 til stiftelsen av *Lesbisk Bevegelse*. Konfliktene skjerpet seg fra dag til dag. Som en hvirvelstorm herjet splittelsen på kryss og tvers i organisasjonen. I «Oppsummering...» s. 10, heter det:

Vi begynte å fremheve klassekamperspektivet i den homofile kampen, og dette hadde en splittende virkning blant forbundets medlemmer. Vi gikk til kamp mot alle «gale linjer» som vi mente kunne være skadelig for kampen. Ingen positiv anerkjennelse av homofili.

Stormen økte til orkan, da innholdet i AKP m-l's interne diskusjonsdokument «*Framlegg til fråsegn om homofili*» lekket ut til offentligheten i august 1975. I dokumentet karakteriseres homoseksualitet:

eit seksuelt avvik med røter i samfunnsmessige og sosiale tilhøve.

Som kommunistar og revolusjonære hevder vi at klassesolidariteten og korleis ein stiller seg i klassekampen er overordna kva for slag seksuell legning ein har.

AKP m-l meiner vidare at det ikkje er kommunistar si oppgave å fremje homofili eller propagandere at homofili er «ynskjeleg». [...] Berre ei vitskaplig analyse på marxismen-leninismen Mao-Tsetungs tenkning si grunn [...] kan løyse motseiingar på dette omkvervet fullt ut.

På denne bakgrunn står og AKP m-l fullt ut at t.d. sosialistiske land utifrå andre historiske og konkrete tilhøve har ei anna line når det gjeld handsaming av homofili enn vi har i vårt land under kapitalismen, avdi deira grunnleggjande, prinsipielle utgangspunkt er det same som vårt.²⁸

I september 1975 debuterte denne artikkelens forfatter med boka «Fra undertrykkelse til opprør», (Gyldendal Norsk Forlag), og i november avholdt Forbundet ekstraordinær generalforsamling, hvor marxist-leninistene led sitt endelige nederlag. I februar 1976 meldte 37 sosialister seg ut av DNF'48 og dannet «Arbeidsgrupper for homofil frigjøring», AHF. Forbundets formålsparagraf fikk de nødvendige homopolitiske presiseringer og tilføyelser, uten at dette i seg selv mildnet splittelsen. Motsetningene fortsatte – nå også i AHF. Sommeren 1978 dominerte marxist-leninistene den nye organisasjonen og 26 personer meldte seg ut kollektivt:

Vårt arbeid i AHF fram til splittelsen i organisasjonen i mai 1978 var preget av en feilaktig frontpolitikk. [...] Vårt mål var å avsløre «homosjåvinismen», «separatismen» og «de råtne SV'erne» og utvikle AHF til en kamporganisasjon. Kommunistene krenka gjentatte ganger demokratiet i organisasjonen ved innspiskning av sine folk til viktige avstemninger, kamerater som ellers ikke deltok i den homofile frigjøringskampen.²⁹

Historia om homofile kommunisters arbeid i homokampen og AKP(m-l)s linjer er ikke ærerik. Det har vist seg at mange av de som har kritisert oss har hatt rett.³⁰

19. november 1978 fattet landsstyret i Forbundet følgende vedtak: «*Medlemskap i AHF er uforenlig med medlemskap i DNF'48.*» Fire dager senere ble 37 medlemmer ekskludert. 27. august 1979 trakk AKP m-l tilbake det forhatte «Fråsegna».

Flere år med homopolitiske og -ideologiske stridigheter resulterte i opprettelsen av «Fellesrådet for Homofile Organisasjoner», FHO, den 2.12.79 – en paraplyorganisasjon som samlet AHF og de homofile bevegelsene i Buskerud, Bergen og Rogaland. Sentralkomiteen i AKP m-l beklaget på landsmøtet to år senere det forhatte «Fråsegna», og i april 1982 opphevet Forbundets generalforsamling «uforenlighets-vedtaket».

Kvinner, sammen er vi sterke

I begynnelsen av 1970-årene utgjorde kvinnene i DNF'48 ca. 20 % av medlemsmassen. Til gjengjeld representerte de 40 % i styrer og utvalg. Lesbiske medlemmer følte ikke samme skjønne forening som homser. Vi var kvinner og lesbiske i et samfunn hvor alle kvinner ble undertrykt av menn. Lesbiskes situasjon kunne altså ikke løsrives fra kvinners situasjon i sin alminnelighet. Det skulle bli *Nyfeministene* (stiftet 1970) som reiste debatten om lesbiske og vår såkalte «plass» i den nye kvinnebevegelsen. Samtidig var en helt ny lesbe-identitet på full fart fra USA – den såkalte «lesbianismen». Siden undertrykkelsen av lesber oftest fant andre veier enn undertrykkelsen av homser, organiserte nå mange unge lesber seg i *Lesbisk Bevegelse* (Norge/Danmark) og *Lesbisk Front* (Sverige).

Lesbiske feminister kastet overbord psykiatri-konstruksjonen «*legning*». «Jeg er lesbisk» ble til «Jeg lever lesbisk». Fordums medisinske utlegninger om traumer, frigiditet, incest og penis-misunnelse, som årsaker til kvinnelig homoseksualitet, fikk seg et kraftig skudd for baugen. Å leve lesbisk var frigjørende og helsebringende i motsetning til «å praktisere sin *legning*», som oste av fosterskade og sørgelig skjebne. Å leve lesbisk handlet om mer enn personlig seksuell preferanse, nemlig om de verdier lesbiske feminister bekjente seg til. Det var (er) ikke nok bare å akseptere sin egen homoseksualitet og være fornøyd med det. Lesbiskhet måtte (må) holdes frem som et livgivende alternativ til ekteskap og enslighet.

Homoseksuell frigjøring

Mens 1950- og 60-årene hadde stått i fortielsens- og fornektelsens tegn, sto 1970-årene i *synlighetens* og *opprørets*. Nytenkningen skjedde under ganske andre sosiale, økonomiske og politiske samfunnsforhold enn de vi hadde levd under i de foregående to tiår. Den gang som i dag, «rikets tilstand» avgjorde hva homobevegelsen maktet å så, for ikke å si høste.

En begrenset internasjonal politisk avspenning i siste halvpart av 1960-årene førte, sammen med en økonomisk høykonjunktur i 1970-årene, til kraftige protester fra «grasrota» mot den bølge av rasistiske handlinger som i flere år hadde gått over Europa. FNs generalforsamling hadde i desember 1965 enstemmig vedtatt en internasjonal konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering. Fem år etter undertegningen av konvensjonen vedtok Stortinget å innføre to nye straffebestemmelser, begge rettet mot forfølgelse og diskriminering av folk av annen rase, tro og etnisk opprinnelse.³¹ De svartes frigjøringsbevegelse i USA lot seg ikke lenger stoppe, ei heller den vestlige verdens kvinner, studenter og økonomiske innvandrere. Alle disse omveltningene påvirket og kom også homobevegelsen i Norge til gode.

Med mye rett kan det sies at norsk homobevegelse har gjennomgått iallfall en fire-trinns utvikling i løpet av 50 år. Oppstarten skjedde altså under åket av straffebud, religiøse bannbullen og sykdomsdiagnoser, og fortsatte med det mål å bryte fortielsen og fjerne straffebudet. 1970-årene var avdiagnostiseringen og aksjonenes epoke, mens 80- og 90-årene sto i rettsikkerhetens, likeverdets og likestillingens tegn.

De første forandringer i oss selv kom til syne i 1969, som følge av de nye politiske ungdomsbevegelser, studentrevolten i Paris, massebevegelsen mot krigen i Vietnam, kvinneopprøret i USA og, ikke minst, homooppstanden i Greenwich Village i New York, 27. juni 1969. Hendelsen i «Stonewall Inn» på Christopher Street utløste en ny form for bevissthet: Homser og lesber var kollektivt undertrykt, ikke *individuell forstyrrelse*! Denne erkjennelsen omgjorde fortidens underdanige og kuede til verbale rebeller i kamp for en fremtid fri for skyld, skam og frykt. Denne mentale reisningen skapte en svimlende følelse av *egenverd* og *stolthet*.

Det var altså ikke lenger kriminelt i Norge å leve homoseksuelt – men hvor ble det av *friheten*? Hvorfor satt flesteparten igjen i «skapet»? Jo, fordi vi ikke kunne opptre åpent, med mindre vi hadde et slags nytelsesforhold til hån og trakassering, diskriminering og vold. Det første drapet på et medlem av Forbundet hadde skjedd i desember 1973, og siden da hadde avisenes leserbrevspalter fungert som søppelfyllinger for hat:

Det abnorme behøver sant nok ikke nødvendigvis å behandles som abnormt. Men i det øyeblikket man lar det få fritt spillerom på linje med det normale, og påtvinger andre slikt i all sin nakenhet, da – ja, først og fremst da – må man *forvente* at livets mest ordinære medpassasjerer reagerer med en haglskur av slibrighet.³²

Også kjente leger gjorde sitt ytterste for å sementere den eldgamle forbindelseslinjen homoseksualitet-sykdom:

Som lege er jeg nokså fortrolig med eksistensen av slike forhold, men det synes nokså betenkelig å vise dem frem. Man må være oppmerksom på at det blant vanlige

mennesker virker frastøtende å se tingene demonstrert. Jeg synes ikke disse menneskene skulle stille seg ut offentlig. Jeg forstår ulykkelige mødre som ikke orker å ha slike forhold for øyet i sine hjem, selv om det gjelder deres sønner.³³

Ikke å forundres over at det føltes befriende å lese i *Dagbladet* i januar 1974 om en undersøkelse under ledelse av *Verdens Helseorganisasjon* – som blant annet belyste «psykiaterens stilling i dagens samfunn»:

Når det gjelder symptomer som homoseksuelle tilbøyeligheter viser undersøkelsen klart at psykiaterne opptrer på vegne av samfunnet, for ikke å si staten. Bare disse har anledning til å stemple et menneske som sinnslidende. Denne enorme mulighet som foreligger til å misbruke psykiatrien, skulle tilsi at psykiaternes egne holdninger blir holdt under oppsikt...³⁴

Med basis i fordommer, uopplysthet og motvilje utfoldet man seg på homser og lesbers bekostning. Baksiden av «frihets»-medaljen var nemlig at den tidligere skjulte diskriminering nå utfoldet seg i åpent dagslys. Homo-forakt ble på en måte sett på som en sunn og normal reaksjon, som fant sin støtte i den vanlige oppfatning den gang, at å være annerledes var å være annenklassen. Hva gjaldt problemene diskriminering og vold, var oppskriften enkel: Urett og overgrep ville opphøre straks homoseksuelle var tilbake igjen i skapet.

Den norske kirkes holdning var som før, med unntak av språket, som var blitt noe mer dannet. Daværende biskop *Dagfinn Hauge* skrev i avisen *Vestfold* i januar 1973: «Personlig ser jeg homofili som et handicap på linje med andre handicap, både av fysisk og psykisk art [...] Det kan være svekket syn...kleptomani.»

Biskop *Alex Jonson* uttalte til avisen *Verdens Gang* (VG) to måneder senere: «Man skal være klar over at homofili er en sykdom. De homofile bør gå inn for seksuell avholdenhet...Den beste hjelp de kan få, er at de ikke slutter seg sammen i grupper og heller ikke bor sammen.»

Ut av skapet – opp på barrikadene

Politisk aksjons-etappe ble innledet i 1974, med et krav om å erkjenne homoseksualitet som en verdifull del av det menneskelige potensiale. Denne etappen pågår fortsatt. Undertrykkelse er og blir et *politisk* og ikke et privat anliggende. Først når homoseksuell livsform aksepteres og beskyttes fullt ut, og kunnskaper om levekår, historie, kultur etc., blir del av undervisningen i skoleverk og utdanningsinstitusjoner, først da...Først når menneskerettigheter for homser og lesber gjelder i gagnet såvel som i navnet, og yrkesforbud er en saga blott, først da...Først når diskriminering i arbeidslivet opphører og vold og drap på homser tas på alvor – først da....

Forutsetningene for den eksplosive mentale snuoperasjonen for tretti år siden

lå som før sagt i samfunnsutviklingen. Homser og lesber utgjorde én av mange minoriteter. Myndighetene forsikret at respekt og likebehandling gjaldt alle, uavhengig av seksuell orientering, og homobevegelsen tok dem på ordet. Verdens Helseorganisasjon hadde slått fast at diagnosen «homoseksualitet» skulle anvendes «hva enten homoseksualitet er eller ikke er å [...] betrakte som mental forstyrrelse.» På trivielt norsk betød dette at homoseksuelle var svimerket, *ikke* fordi vi var syke, men fordi vi *ikke* var heteroseksuelle:

Om homofili skal ses på som en psykisk forstyrrelse eller som en normalvariant, er selvsagt avhengig av ens verdistandpunkt....³⁵

Kampen mot diagnose-uvesen ble en mangeårig krig mot Norsk Psykiatrisk Forening, Sosialdepartementet, Forsvarets Sanitet, Hærens Overkommando og andre militære og sivile instanser. Sosial- og Forsvarsdepartementet fulgte praksis i norsk psykiatri, som igjen fulgte WHO. «Reglement for militær legebedømmelse», P6, (1974), som gjaldt ved sesjonsundersøkelse og ved forandring av militær tjenestedyktighet for øvrig, var inndelt i kapitler/sykdomsgrupper. Homoseksualitet sto oppført under kapittel 302 II: «Psyriske lidelser - Mental forstyrrelse»:

Manifeste homofile, uten spesiell motivering for tjeneste, får i alminnelighet bedømmelsen «Udyktig». I tvilstilfelle – henvendelse militær psykiater. («Midlertidig udyktig»)

Er en homofil motivert for å gjøre tjeneste, bør en tilstrebe tjenesteformer som provoserer vedkommende minst mulig. Et autoritært og maskulint samfunn provoserer hyppig angst hos personer med usikker kjønnsidentifikasjon eller latente homoseksuelle tendenser.

Åpne homoseksuelle var altså ikke avskåret fra vanlig verneplikt, men fikk i høyden B-kjennelse, hvilket i praksis betød utestengelse fra forsvarsskoler. Om ikke Norsk Psykiatrisk Forening strøk «homofili» fra listen over sykdommer, ville helsevesen og offentlige instanser for øvrig, arbeidsgivere og fagforbund, fortsette svimerkingen.

Psykiaterne *Astrid Nøklebye Heiberg*³⁶ og *Helge Waal* tok i oktober 1977 homo-diagnosen opp som egen sak på årsmøtet i NPF. I vedtaket heter det blant annet:

(Det er) urimelig å anvende begrepet homofili/homoseksualitet som en psykiatrisk diagnose. Vi vil derfor overfor Helsedirektoratet og overfor kolleger anbefale at homofili/homoseksualitet ikke benyttes som psykiatrisk diagnose.³⁷

I november 1979 satte forsvarsminister *Thorvald Stoltenberg* (AP) en effektiv stopper for bataljene mellom Forbundet og Generalkrigskommisæren, Forsvarets Sanitet, Hærens krigsskole og Forsvarets Overkommando:

En homofil vernepliktig uten spesielle psykiatriske problemer eller funksjonssvikt vil bli klassifisert som stridende A. Dermed er nå veien åpen for videre militær utdanning, også yrkesutdanning, som krever denne dyktighetsklasse. Åpen innrømmelse av egen legning medfører ikke re-klassifisering til lavere dyktighetsgrad, hverken under sesjon eller under førstegangstjenesten. Andre symptomer som begrunnelse for eventuelle ønsker om omplussing, utsettelse eller fritak fra den homofiles side, skal diagnostiseres reglementsmessig medisinsk under sin art, og bedømmelsen gjør ingen forskjell på heterofile og homofile.³⁸

Det fins ingen ubegrenset frihet

Bygget man først på de grunnleggende prinsipper i FNs erklæring om menneskerettigheter kunne man i lengden ikke nekte homser og lesber særlig strafferettslig vern. *Behovet* var det avgjørende. Et krav om å bli inkludert i Straffelovens §§ 135a og 349a ble lagt frem for justisminister *Inger Louise Valle* (AP) 24.6.1974. Statsråden ble oppfordret til å foreta en avveining mellom hensynet til ytringsfriheten på den ene siden, og på den andre siden hensynet til homoseksuelle.

Kravet om å inkludere «homoseksuell orientering og livsform» i lovforbudene mot rasisme var ikke et forlangende om at negative meninger om homoseksualitet skulle forbys å komme til uttrykk. Det var ikke et inngrep i ytrings- og forkynnes-friheten, men utelukkende et spørsmål om hvorvidt homoseksuelle hadde krav på samme rettsvern som de grupper som allerede var beskyttet av rasisme-forbudet:

Å leve åpent som den man er, er også en måte å ytre seg på. Den som må avsværge sin identitet på grunn av frykt for represalier, har i virkeligheten ingen ytringsfrihet, med mindre man legger en snever, teknisk definisjon til grunn for hva som er ytringsfrihet. Ytringsfriheten må ikke sees isolert, men må vurderes i sammenheng med andre friheter og andre hensyn.³⁹

En lov gir uttrykk for samfunnets prinsipielle syn, og er derfor med å prege folks oppfatning. En kamp mot de holdninger som ligger til grunn for forfølgelse og diskriminering må derfor føres med ikke-rettslige midler først og fremst, men lovforbud i seg selv er også et holdningsdannende middel.⁴⁰

16. januar 1981 ble Ot.prp. nr. 29 «Forbud mot diskriminering av homofile» godkjent ved kongelig resolusjon. Blant alle som tok ordet i Odelstingsdebatten 7.april var representanten *Per A. Utsi* (AP):

I et demokrati kan man ikke forfekte de ubegrensede friheter. Det er bare diktatoren i diktaturet som kjenner begrepet ubegrensede friheter. Derfor plikter denne forsamling å ta hensyn til den mindretallsgruppe som her forsøkes vernet.

Det må ikke bli slik at en mindretallsgruppe opplever ytringsfriheten som en belastning. Da har den tapt sin verdi i demokratiet.⁴¹

I gode og onde dager

I begynnelsen av 1980-årene aksepterte omlag halvparten av den norske befolkning homoseksuell livsform på homoseksuelles egne premisser. Den andre halvparten satte *usynlighet* som en betingelse for toleransen.⁴² Innenfor likestillingsspørsmålet var imidlertid diskriminering ikke bare et strafferettslig problem – forskjellsbehandling inngikk i så godt som all lovgivning. Likestillingslovgivningen tok ikke hensyn til at det fantes homser og lesber, at mange levde i parforhold med og uten barn m.v. Beskrivelsen av homoseksuelles stilling i relasjon til likeverd og medborgerlige rettigheter, var med andre ord ufullstendig, da disse jo ikke omfattet problemer av sivil-, skatte- og sosialrettslig karakter.

Homoseksuelt samliv har både en sosial og personlig side. Etter Forbundets mening var det ikke likegyldig for samfunnet hvilke forhold homser og lesber levde under. 3.2.1982 ble det derfor fremmet krav overfor daværende justisminister *Mona Røkke* (H) om lovregulering/registrering av homoseksuelt samliv. I brevet til statsråden het det bl.a.:

Frivillig registrering skal som utgangspunkt innebære at lovregler som gjelder ekteskapet tilpasses registrert homofilt/lesbisk samliv. Da vekten her, som for borgerlig inngått ekteskap, skal legges på det rettslige, vil lovreglene ikke være foranlediget av samlivets religiøse, men av dets *rettslige* status. [...]

Registrering innebærer at det ikke er nødvendig med noe nytt regelsystem. [...] Hensikten med registreringssystemet er at homofilt samliv helt eller delvis blir omfattet av de samme lovreguleringer som i dag er knyttet til ekteskapet – så som sosiallovgivningen, arvelovgivningen, adopsjonslovgivningen, pensjons- og trygdelovgivningen, lov om utlendingers adgang til riket etc. etc.

Et utall dokumenter hadde i mer enn seks år gått til den politiske ledelse, da Danmark, som første land i verden, innførte *Partnerskapslov* i 1989. DNF'48 krevde straks en norsk lov etter dansk mønster. I dokument nr. 8:50/1989-1990 fremmet stortingsrepresentantene *Lisbeth Holand* (SV), *Jan Erik Fåne* (FrP), *Grete Knudsen* (AP), *Trond Jensrud* (AP) og *Kristin Halvorsen* (SV) et «forslag om lov om registrert partnerskap.»

Representantenes initiativ understreket hva homoseksuelle hadde påpekt gjennom de siste ti år, at samliv mellom samme kjønn angår hele samfunnet – ikke bare de to som lever sammen. Endelig våget rikspolitikere å plassere spørsmålet om homoseksuelles rettigheter der det vitteleg hørte hjemme – i

Wenche Lowzow og Kim Friele demonstrerar 27 juni 1982. FOTO: TURID EIKVAM.

Stortinget. Etter intens politisk lobbyvirksomhet fra LLH⁴³ vedtok Stortinget Partnerskapsloven i mars 1993. De første partnerskap ble inngått i august s.å.

Landsmøtet i Det norske Arbeiderparti 20.-22. november 1998 vedtok at det skal foretas en gjennomgang av dagens lov om *adopsjon*:

Det tjener ikke adopsjonssaken å sette søkelyset på seksuell identitet og samlivsform. Hensynet til barnet og dets mulighet for en god oppvekst må være avgjørende. Det viktigste er den trygghet, omsorg og oppdragelse barn kan få. Alle som søker om å adoptere må gjennom ulike prosedyrer for å vise sin skikkethet. Gjennom denne prosessen vil den enkelte vise sin egnethet, uavhengig av seksuell identitet og/eller samlivsform.

Om å nyte fruktene

Mange homser og lesber på 1970-tallet skapte sin egen fremtid ved rett og slett å begynne å leve den. Stimulert av hendelsene på Christopher Street i New York og litteraturen produsert i USAs Gay Communities, grep frigjøringsideologien om seg i norsk homobevegelse. Parolene «Stolt og homo» og «Opp alle jordens homofile», svingte og valet på den internasjonale frigjøringsdagen, 27. juni. Slagordene fortalte med- og motspillere at det ikke lenger fantes andre autoriteter på homoseksualitet enn homoseksuelle og våre erfaringer. Da dette var kunngjort, kunne oppgjøret med *selvundertrykkelsen* begynne for alvor. Det eventyrlige

som skjedde i og med oss selv for 25 år siden, overgikk det meste av alle fremganger.

50 års kamp for menneskerettigheter har brakt norsk homobevegelse rimelig langt – men *hvor langt*? I midten av 1980-årene erfarte vi at innsatsen ikke var så vidtrekkende som vi hadde innbilt oss. Mer smertefullt var det likevel å måtte erkjenne at ikke engang flere tiår med holdningsskapende arbeid forhindret at forhistoriske myter og anklager, løgner, diskriminering og overgrep kom til heder og verdighet igjen da HIV og Aids rammet homomiljøet.

26. februar 1999 kom da også bekreftelsen på at holdninger til lesber og homser dessverre ikke har endret seg så mye de siste fjorten årene. NOVA-Rapporten «*Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*», utarbeidet på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet, viser med all tydelighet at samfunnets intoleranse kan resultere i ødelagte liv. Homser og lesber er en ressurssterk gruppe, viser undersøkelsen. Likevel er selvmordstanker 6-7 ganger vanligere blant homoseksuelle enn blant heterofile, en av fire under 25 år har forsøkt å ta sitt eget liv, og fire ganger så mange homoseksuelle har psykiske plager sammenlignet med heteroseksuelle. 20 % opplever trakassering på arbeidsplassen, og mer enn 10 % har vært utsatt for vold eller trusler.

Det er å håpe at NOVA-rapporten har gitt norsk homobevegelse en nyttig lærepenge: Selg aldri skinnet før bjørnen er skutt! *Kampen for å opprettholde resultatene av triumfer er like vanskelig som å vinne dem!*

Oppgjør med statens kirke

Debatten om homoseksuelle samboende tilsatt i Den norske kirke eksploderte etter at biskop Rosemarie Köhn i Hamar bispedømme lot den lesbiske presten Siri Sunde fortsette som prest.

Biskop Köhns avgjørelse inneholdt sprengstoff nok til at Norge i dag har en splittet statskirke. På noe lengre sikt kan splittelsen føre til at kirke og stat går hver sin vei. Uansett, det er nå på tide den såkalte «homo-saken» i kirken, bringes ned til det den vittrilig er: Et spørsmål om likestilling og likeverd mellom mennesker, som alle har det til felles at de ønsker å arbeide innenfor statskirken.

Avslutning

Godt igang med et nytt årtusen nyter særlig storbyenes voksne homser og lesber hva som på homo-munn kalles «den ubegrensede frihet». Frihet – *til hva?* Til å fraskrive seg ansvaret for livsvilkårene til homser og lesber utenfor homometropolene, som er like magre i år 2000 som i 1950? Til å strunte i at departement og skolemyndigheter fortsatt usynliggjør og fortier, og over vold mot barn og unges rett til identifikasjon og til å motta kunnskaper om homoseksualitet?

Frihet – *til hva?* Til ikke å bry seg når det hisses til religiøs homohat og oppfordres til «seksuell gjenopprettelse»? Til å snu ryggen til yrkesforbud i kirken for samlevende kristne søstre og brødre? Til å holde kjeft når homoseksuelle foreldre og deres barn ydmykes og diskrimineres? Til å strunte i at Kristelig Folkeparti flere ganger har truet med å fjerne friheter og rettigheter vi vant i går?

Frihet – *til hva?* Til å vende ryggen til at politi og påtalemakt behandler homo-motivert vold som hendelige uhell? Til å tåle så inderlig vel at HIV-positive ikke får jobb og til å strunte i at myndighetene stadig fjerner mer og mer av midlene til aids-forebyggende arbeid? Til å trekke på skuldrene av at Stortinget neglisjerer verdien av homobevegelsens holdningsskapende arbeid og lar LLH gå for økonomisk lut og kaldt vann?

Frihet – *til hva da?*

Det er ikke godt å si hvorfor norsk homobevegelse aldri ble en massebevegelse, men det er nærliggende å stille spørsmålet: «Hvilke omstendigheter får folk til å føle seg undertrykt og til å organisere seg mot undertrykkningen?» Dagens homobevegelse begynte som del av en stor sosial og politisk mønstring. Det sto klart for homser og lesber som engasjerte seg på 1950-, 60- og 70-tallet at homser og lesber *var* (er) undertrykte. Denne følelsen er ikke tilstede i dag, iallfall ikke like sterkt som for femti år siden. Men det er *denne følelsen* som er selve grunnlaget for å organisere seg.

Jommen gir lærepenge dårlig oppdragelse i våre kretser! Historiske realiteter skal gjøre folk klokere og mer aktpågivne, ikke «jeg-sentrerte» og blaserte. Rasisme, kristenfundamentalisme og homo-hat har røtter i samme fascistiske jord. Viktig å fremholde i dag, hvor syndebukk-teoriene omsettes i voldelig praksis. I Norge er det i dag stuert med rasistiske politiske partier, og oppslutningen om nazistiske grupperinger øker fra dag til dag. Paradoksalt nok: *Samtidig* med dette, og den realitet at «helbredelse» av homoseksualitet igjen er kommet på dagsordenen, lar homo-Norge fortid være fortid. Isteden lar man seg henrykke over «den ubegrensede frihet».

Eugenikk er blitt politisk misbrukt helt siden den ble knyttet sammen med mytene om raseoverlegenhet i slutten av det 19. århundre. At studium av menneskelig ulikheter ikke behøver å ende i katastrofe er en ting, at det for seksti år siden førte til utryddelse av millioner av mennesker er et historisk faktum.

I dag pågår kampen for å knekke den genetiske koden. Gen- og bioteknologien har revolusjonert medisinen. Men teknologi-medaljen har sine alarmerende baksider. En er risikoen for at vi skal fratas bestemmelsesretten over egne gener, en annen at testing av sykdommer skal føre til testing på normalegenskaper og varianter. En tredje er risikoen for genterapi på kjønnseller. Vil vi være istand

til å hindre rasehygieniske holdninger – som enda en gang kan føre til manipulasjoner og misbruk? Ja, hvis vi engasjerer oss og gjør anskrik!

Hva slags samfunn vil norske homoseksuelle ha? Et som kvitter seg med gener og arveanlegg som virker støtende på flertallet? Som forebygger/utrydder homoseksualitet? Som betrakter annerledeshet som det verste som fins og som ved hjelp av gen- og bioteknologisk «ingeniørkunst» gjennomfører prosjekter som deler menneskene inn i *verdige* og *uverdige*?

Hva slags samfunn vil vi *ikke* ha? Vi må ikke ville ha et samfunn hvor hensiktsmessighet og etikk peker hver sin vei! I et slikt Norge blir *menneskeligheten* taperen.

Et kinesisk ordtak sier: «Historieløshet er å ligne med en bekk uten vann, et tre uten rot.» I formingen av fremtiden bør vi alle, uansett hvor vi bor, forvisse oss om at vi *bærer i oss fortiden*.

Henvisninger

1. Forhandlinger i Lagtinget no. 21, 19.2.1902, ss 204-205.
2. Avisannonse inntatt i Hølaas, Odd: *Norge under Haakon VII 1905-1945*, s. 32.
3. Ødegaard, Ørnulf: «PM om homoseksualitet» i innstilling: *Forandringer i Straffelovens §§213 og 379*, februar 1953, ss 20-21.
4. 23. januar 1950.
5. 7. april 1951.
6. 13. juli 1951.
7. Restaurantene Tostrupkjelleren, Schrøder, Humla, Original Pilsen, Falla Kro, Håndverkeren og Casino.
8. Leder, Rolf Løvaas. I styret: Arne Heli, Øyvind Eckhoff, Ove Nilsen og Odd Amblie.
9. Utdrag av pkt. 3 i *Erklæring*, 1951.
10. Sitat inntatt i brev av 27.12.51 fra Oslo politikammer til Det Norske Forbundet av 1948.
11. *Vårt Land*, 11.6.1955.
12. 22.12.1951. Sitatet er fra brosjyren *Hva vi vil*, 1951, s. 6.
13. 18.12.1951. Se: Joar Tranøy, «Homofobiske psykiatere», tidsskriftet *Løvetann*, no 5/1990.
14. 4.1.1952. Se: Joar Tranøy, *Løvetann* no 5/1990.
15. *Hva vi vil*, s.7.
16. Gordon Jonson, styremedlem i Norges Landsforening for Mentalhygiene. Sitatet er fra brev til Oslo Mentalhygieniske Forening fra DNF-48 av 29.8.1953.
17. Innstilling fra Straffelovrådet om: *Forandringer i straffeloven §§213 og 379*, februar 1953, ss 12-15.
18. Dr. med. Helweg, magister Christiansen, psykiater Jarl Wagner Smitt og politiadvokat Lotinga, Danmark. Dr. Kempe, Nederland. Magister Ingjald Nissen og politilege Irmelin Christensen, Norge.
19. Ot.prp.nr. 41, 2.4.1954, s.17, sp. 2.
20. Fjellbu, Arne: *Sjelesorg*. Oslo 1953, ss 147-148.
21. Sak nr. 24, 5. og 7. avsnitt.
22. Wolfenden-komiteen, som hadde 13 medlemmer, ble ledet av Sir John F. Wolfenden, (f.1906), siden 1950 rektor v/ Universitetet i Reading.

23. Antony Gray, leder i «Homosexual Law Reform» 1964-1970 og senere direktør i «Albany Trust», medforfatter i boka «§213 - Onde eller nødvendighet?», Oslo 1970, («Lovendring er ikke tilstrekkelig», ss 59-63).
24. Prof.dr.juris Johs. Andenæs, rektor, Universitetet i Oslo. Forfatter Finn Carling. (utgitt boka «De homofile - skisse av en stengt tilværelse», Oslo 1965). Direktør Antony Grey, formann i «The Homosexual Law Reform Society» 1964 - 1970. Magister Cato Hambro, redaktør av tidsskriftet *Sinnets Helse*. Cand.psychol. Arnold Havelin, Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo. Prof.dr.theol. Johan B Hygen, Universitetet i Oslo. Dr.med.Rudolf Klimmer, Dresden, forfatter av boka «Homosexualität - Eine Biologisch Soziologische Zeitfrage», Hamburg 1965. Biskop, dr.theol.&philos. Per Lønning. Res.kap. Sigurd F.Osberg. Forfatter Odd Solumsmoen. Dr.med.D.J.West, Institute of Criminology, Universitetet i Cambridge, forfatter av boka «Homosexuality», 1963. Redaktør: Karen-Christine Friele.
25. 7. kap., pkt. 17.
26. 7. kap., pkt. 18.
27. Gruppa presenterer seg selv: «Oppsummeringa er laget av ei gruppe homofile kommunister i løpet av tidsrommet oktober 1980 til mars 1981. Gruppa har bestått av folk med noe varierende erfaringsbakgrunn, men tilsammen har gruppa personlig erfaring fra den tidsperioden som er omtalt.»
28. «Framlegg til fråsegn...», pkt. 2, ss 1-2.
29. «Oppsummering...», s.16, avsn. 5
30. Ibid., s. 17, «Sluttkommentar».
31. §135 a: «Med bøter eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved uttalelse eller annen meddelelse som framsettes offentlig eller på annen måte spres blant allmennheten, truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller en gruppe av personer på grunn av deres trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse»
§ 349: «Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som i ervervsmessig eller liknende virksomhet, på grunn av en persons trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse nekter ham varer eller tjenester på de vilkår som gjelder for andre.»
32. Tidsskriftet *Farmand*, 26.6.1974. Friele, Karen-Christine: *Fra undertrykkelse til opprør*, Gyldendal 1975, ss 122-123.
33. Leivestad, Klara. Intervju i avisen *Morgenbladet*, 13.1.1973. Friele, Karen-Christine: *Fra undertrykkelse til opprør*, s. 96.
34. Ibid., s. 105.
35. NPF i brev til DNF'48, 27.1.77.
36. Nåværende president i internasjonale Røde Kors.
37. Sitatet, datert oktober 1977, er hentet fra årsmøtets pressemelding.
38. Forsvarsminister Thorvald Stoltenberg i brev til DNF'48, 19.11.1979.
39. Friele: Fra foredraget «Det fins ingen ubegrenset frihet», Oslo Høyre, 15. oktober 1980, s.12.
40. Ibid., s.13.
41. Ot.prp. nr. 29, sp. 2, s. 298.
42. Scan-Fact-undersøkelsen, offentliggjort i desember 1983, omfattet et representativt utvalg på 981 personer over 15 år.
43. 29. november 1992 ble LLH dannet ved at DNF'48 og «Fellesrådet for Lesbiske og Homofile Organisasjoner» gikk sammen i én organisasjon. (Samlingskongress 27.-29.11.92). Den nye organisasjonen besto av 12 lokale lag, med tilsammen ca. 1300

medlemmer. Pr. januar 2000 er antallet lag økt til 17. Selvstendige organisasjoner pr. april 2000:

«Helseutvalget for homofile», «Homofile og lesbiske legers forening», «Nettverk for lesbiske og homofile psykologer», «Homofile og barn», Oslo, «Forum for homofile og lesbiske i Arbeiderpartiet», «Nettverk for lesbiske, homofile og bifile i Sentrumspartia», «Rosa Utvalg», Oslo (humanetikere), «SLM-Oslo», «Åpen Kirkegruppe», Oslo, Bergen og Trondheim, «Barn av Regnbuen», Ålesund, «Homogruppe Askøy», Bergen, «Homoversitas Osloensis», «Skeive Filmer», Oslo, «Skeive Journalister», «Homogruppe Ringerike/Modum», «Homopolaris», Tromsø.

- AP = Det Norske Arbeiderparti
- SV = Sosialistisk Venstreparti
- H = Høyre
- V = Venstre
- KrF = Kristelig Folkeparti
- AKP m-l = Arbeidernes Kommunistparti, AKP m-l
- SP = Senterpartiet
- FrP = Fremskrittspartiet

Litteratur

- Altman, Dennis: *Coming out in the seventies*. Wild & Woolley 1979.
- Arnesen/Bratberg: *Vold mot homofile kvinner og menn*. Mellomfagsoppgave i kriminologi. Universitetet i Oslo, mai 1981.
- Axgil, Axel/Fogedgaard, Helmer: *Homofile kampår*. Bøsseliv gjennom tiderne. Forlaget Grafolio 1985.
- Bailey, Derrick S.: *Sexual Relation in Christian Thought*. Jarper & Brothers, NY 1959.
- Benum/Friis/Offerdal (red.): *Vite for å forstå*. Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring 1997.
- Berg/Bjerck/Lund: *Homofile. Myter og virkelighet*. Pax Forlag 1978.
- Boswell, John: *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality*. The University of Chicago Press 1980.
- Brantenberg, Gerd: *Opp alle jordens homofile*. Gyldendal 1973.
- *Lesbisk Bevegelses historie*. Upublisert manuskript 1990.
- Eitinger/Retterstøl: *Homoseksualitet*. Rettspsykiatri. Universitetsforlaget 1976.
- Friele, Karen-Christine: *Fra undertrykkelse til opprør*. Gyldendal 1975.
- *De forsvant bare...Fragmenter av homofiles historie*. Gyldendal 1985.
- *Troll skal temmes*. Scanbok Oslo 1990.
- Fosshaug, Ragnar: *Homofili og homoseksualitet*. Almenhetens holdning og samfunnets reaksjon. Seminaroppgave, Opplæringsseksjonen i Lønns- og prisdepartementet 1972.
- Halsos, Martin Skaug: §213 i Almindelig borgerlig straffelov av 1902. *Homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo 1999.
- Hasselgreen, Helge: "På leiting etter homokokken." *Nordisk psykiatrisk tidsskrift* no 28 1974.
- Hansson, Johan (red): *Homosexuella och omvärlden*. Publica 1982.
- Hansson, Johan/Håkansson, Per Arne: *Homosexuella och samhället*. SOU 1984:63, Stockholm 1984.
- Hegna/Kristiansen/Moseng: *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 1/1999.

- Heiberg, Astrid: *Homofili – sykdom eller normalvariasjon?* Debattinnlegg i Norsk Psykiatrisk Forening, 26.1.76.
- Heuman, Maths: *Rättsaffärerna Kejne och Hajby*. P.A. Norstedt & Söners förlag 1978.
- Holm, Hans Jørgen: *Fokus på familien*. Temanummer om homoseksualitet. 1/1977.
- Hovdehaugen, Einar: *Ekteskap og kjønnsdynamikk i norsk historie*. Samlaget 1976.
- Humphreys, Laud: *Out of the closets. The sociology of homosexual liberation*. Prentice-Hall Inc., 1972.
- Johansen/Tennfjord/ Klomstad/Moen: *Seksuelle minoriteter*. Elevoppgave vidr.skole. Oslo 1977
- Kringlen, Einar: *Psykiatri*. Rev. utg., Universitetsforlaget 1982.
- Lyngstad/Olsen/Røthe/Vissebråten: *Hvordan kan vi som lærere medvirke til at elevene utvikler fordomsfrie og reflekterte holdninger til homofili?* Særoppgave i sosial- og helsefag, Stabekk Husstellærerhøyskole, april 1981.
- Løberg, Sverre: *Dette husker jeg best*. Aschehoug Forlag 1966.
- Malterud, Kirsti: *Oslo Helsesråds rådgivningstjeneste for homofile*. Årsrapport 1980.
- Norberg/Melin/Niskanen: *Den förbjudna frukten*. Stockholms Universitet, pedagogiska institutionen 1976.
- Ohnstad, Anbjørg: *Ekte (venn)skap - en studie av relasjoner mellom lesbiske samboere*. Hovedoppgave ved psykologisk institutt. Universitetet i Oslo 1984.
- Pallesen, Henning: *De avvikande*. Bonniers, Stockholm 1964.
- Prøitz, Aase: *En torn i kjødet? Kirkens kamp mot partnerskapsloven for homofile*. Emilia 1995.
- Prøitz, Aase: *«Hvis det gode i meg ikke skal være godt...»*. Selvbilde og mestring hos lesbiske i kristne miljøer. Hovedoppgave i psykologi. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo 1997.
- Reich, Wilhelm: *The Sexual Revolution*. Orgone Institute Press, NY 1945.
- Ringdal, Nils Johan: *Pornografi og AIDS, discoliv og barrikadekamp*. Norsk homopresse 1973-1987. Oslo 1987.
- Trondsen / Løntjenn: *«Homofili, hva er det?»*. Særoppgave om homofiles forhold i samfunnet, medisinen, kirken og rettsvesenet. Oslo 1979.
- Tångberg, Arvid (red): *Kjærlighetens formørkelse*. Rex Forlag 1994
- Viestad, Haftor: *Oppgjør med kirken*. Pax Forlag 1977.
- Wintemute, Robert: *Sexual orientation and human rights*. Clarendon Press, Oxford 1995.

Summary

Today's modern Norwegian lesbian and gay liberation movement started as part of an extensive social and political uprising in the last part of the 1960ies. The movement has gone through a four-step development during the years 1950-2000. The start up took place under the yoke of the penal code against male homosexuality (§213), the severe condemnation of the Norwegian state church and the medical diagnosis «mental disease». The aim of the second move 1965-1970, was to come out of the closets, and thus break the silence, and to eliminate the penal code. Whilst the 1970ies was the period of fighting the «mental disease»-diagnosis and for political actions, the 1980ies and 90ies were years of continuous struggle for basic human rights. There is no specific answer to why the Norwegian lesbian and gay liberation movement never became a mass movement during all these years. One obvious question to be asked is «What makes people feel oppressed and in need of organizing themselves against

the oppressors?» No doubt, the lesbians and gays who energetically engaged themselves in the 1950-, 60- and 70ies had gained this understanding of being oppressed, and thus rebelled by joining the movement. The feeling of being amongst the downtrodden is more or less absent these days, at least it is not in touch with reality as 50 years ago. No doubt, the acknowledgment of being the inferior is the very basis of organizing oneself.

Karen-Christine Friele, statsstipendiat, f. 1935. Styremedlem i DNF'48 1965-67. Leder 1967-1970. Informationsleder 1970-1971. Generalsekretär mai 1971-juli 1989. Siden 1.1.89 statsstipendiat, Kulturdepartementet. Har bl.a. utgitt: «Fra undertrykkelse til opprør» 1975, «De forsvant bare...fragmenter av homofiles historie», 1985, «Troll skal temmes», selvbiografi, 1990, «Fangene med rosa trekant - et femtårsminne», 1995.

Kampen som förändrar

Svenska bögar och lesbiska under efterkrigstiden

Nils Weijdegård

Ar 1944 avkriminaliserades homosexuella handlingar i Sverige. Vuxna homosexuella över 18 år kunde därmed lagligen inleda sexuella förbindelser med varandra. Lagändringen hade föregåtts av 11 års utredande. Drivande var den socialdemokratiske riksdagsmannen och professorn Vilhelm Lundstedt, som hade en homosexuell bror och därför hade kännedom om de homosexuellas dåtida villkor.

Det är naturligtvis svårt att i efterhand veta hur viktig lagändringen upplevdes av de närmast berörda. Skådespelerskan Annalisa Ericson berättade 1993 för RFSL:s tidskrift *Kom Ut!* om den fest, som hennes vän och arbetsgivare, den homosexuelle teatermannen Gustaf Wally, ordnade för att fira den nya lagen. Å andra sidan berättar en man som var ung på fyrtioalet att han vid samma tid av sin läkare uppmanades att "glömma alla tankar på kärlek med män." För honom spelade lagen ingen roll. Han drevs av rädslan för sina "felaktiga" känslor och omgivningens tryck att följa doktors råd och finna sig en hustru. Ett liknande råd gavs för övrigt till författaren av denna text så sent som på 1960-talet av studentpsykiatrikern i Lund, som gav rådet att "pröva med flickor," (något som dock togs inte togs ad notam).

Lagen var givetvis viktig, men man vågar gissa att för det stora flertalet spelade den mindre roll jämfört med det sociala trycket i den personliga närmiljön. De flesta människor fortsatte länge att välja tystnaden, diskretionen och "smygandet," även när lagen gjorde det möjligt att leva öppet. Historikern Svante Norrhem visar i en kommande studie om homosexuella i Västerbotten under 1950-talet att tystnaden också var den enda möjligheten för samhället att hantera något som ansågs onaturligt och – i denna religiösa bygd – syndigt. Det innebar inte att homosexuella par inte hade möjligheter att leva tillsammans, men det var i sådana fall viktigt att ingen nämnde den verklighet som låg bakom samboendet.

Samtidigt har det funnits upplysta kretsar där homosexualiteten inte varit något problem. Annalisa Ericson arbetade i en miljö där man var medveten om